

Syd Afrika 1982-83.

Jeg havde 1. jan. 1982 været på The Borden Company A/S, Esbjerg i 9 år. I marts 1981 sad jeg på fabrikschef Werner Jensens kontor og snakkede med ham. Så ringede telefonen og han talte engelsk med en mand i Syd Afrika, kunne jeg høre. Werner havde været 5 år i Sydafrika for Borden inc. Han var kommet hjem for et par år siden og fået Niels Nielsens job, idet Nielsen var blevet adm. dir. efter Jørgen Helmer Larsen. Da Werner lagde røret på, sagde han. De har problemer i Syd Afrika og beder mig finde en mand til at hjælpe, jeg tror du kan, sagde han. Werner havde flere gange fortalt om Syd Afrika fabrikken og vores produktionschef Arne Schmidt havde været der nede til opstart.

Jeg var meget interesseret og vi gik ind til Nielsen og Werner fortalte om hvad manden Rodney Mahree i telefonen ønskede. Det korte af det lange, fabrikken havde haft ekstern sanitær inspektion af Pat Mare en irlænder, som jeg kendte udmærket fra besøg i Esbjerg. Pat havde lukket fabrikken og sagt, i starter først når den ligner en Borden fabrik. Dan O`riodan også irlænder var præsident for den division Syd Afrika var underlagt, var Pat`s chef, så der var opbakning til hans lukning. Nielsen var enig med Werner, vi hjælper dem. Rodney var 2. chef i Syd Afrika og han var Afrikaner, over ham stod en vice direktør Shorn Conny, som var amerikaner og gift med en ung japaner. De sad begge på et Borden kontor i Johannesburg, hvorfra der blev solgt mange forskellige Borden produkter. På den tid var syd Afrika ramt af boykot fra mange lande og det gav grobund for mange nye produkter fra Japan og USA. Fabrikken havde til dato været ledet af en erfaren Borden ing., som jeg mødte i mit Kina projekt 10 år senere. Han var Cubaner og Arne Schmidt havde fortalt mange anekdoter om ham. Han gik rundt på fabrikken med en stor revolver hængende ved hoften. Nu var han på vej væk efter ca. 8 år som fabriksdirektør på Babelegi Processing Company pty., som Bordens fabrik hed i Babelegi 60 km nord for Pretoria. Babelegi er et kæmpestort område med fabrikker med rigtig mange sorte ansatte.

Der var tale om at jeg skulle hjælpe fabrikken med at få tilladelse til at starte produktion igen. Jeg og ej heller Werner havde ide om hvad jeg skulle lave. Brug din sunde fornuft sagde han blot. Han gav mig heller ingen ide om hvor længe jeg skulle være der, til det kører sagde han blot. Jeg fik travlt med at få visum og aftalt hvorledes mit arbejde i Esbjerg skulle køres. Jeg mener jeg fløj der ned lige efter påsken 1981. Jeg skiftede til SAA, som er det sydafrikanske statsluftfartsselskab, i Geneve. Det er det bedste selskab jeg nogensinde skulle sætte mine ben i og jeg har virkelig prøvet mange selskaber. Vi mellem landede på Elfenbenskysten. Derefter fløj vi i et tropisk tordenvejr, hvilket ikke er morsomt i en jumbojet.

I Johannesburg stod QA-manager Verner von Fintel og hentede mig. Verner er noget at det mest rare og selvudslettende menneske jeg har mødt som leder. Det var forståeligt at den Cubanske "cowboy" havde overrulet ham og sat fabrikken ud af spil. Verner fortalte i bilen om sig selv og om Syd Afrika og om fabrikken i Babelegi. Det tager en time fra Jan Smut`s lufthavn til Pretoria, hvor jeg skulle bo på hotel Boulevard Hotel i Boosmann Street. Jeg var der ca. kl. 11 og Verner ville komme til aften og spise med mig. Til frokost havde Boulevard ta`selv bord, men der var mange negere til at skære kød og give varme retter. Det var første gang jeg stødte på nationalspisen "milli pop", som er majsgrød. Kokken var forundret over at skulle forklare mig hvad det var. For ham var det mere almindeligt end frikadeller for mig. Han havde helt sikkert fået milli tre gange dagligt i hele hans liv. Efter frokost gik jeg lidt rundt i gaderne ved Boulevard og gik så op at sove til Verner snart skulle komme for aftensmad. Verner ville komme igen næste morgen kl. 7 for at køre mig til fabrikken i Babelegi.

Verner tog ikke motorvejen til Hammanskraal, men den gamle landevej, som går lige gennem Hammanskraal mod Wormbath. Det var meget spændende at køre denne vej gennem små landsbyer og mange folk langs vejen. Alle var det negere, som havde travlt med at komme på arbejde et eller andet sted. Der var også mange busser som raslede af sted og enkelte æselkære. Alle landeveje i Afrika har en asfalteret midte og en bred sidespor af rødt sand til æsler og andre fodgængere. Verner brugte morgenturen til at fortælle, hvad vi så og lidt om hvad der ventede mig i Babelegi. Det havde han også fortalt om da vi spiste om aftenen.

Babelegi er et stort fabriksområde med måske 200 fabrikker, som alle er løntunge, altså mange mennesker er beskæftiget der. Da vi nærmede os Babelegi kørte vi i kø med masser af busser stopfulde af sorte arbejdere. Borden fabrikken lå i en af de fjerne hjørner og vi kørte gennem en hegnsport med vagter. Vi gik ovenpå i en kontorbygning og jeg blev præsenteret til mange forskellige kontorfolk. Kvinder og mænd og en blanding af sorte og hvide. Verner tog mig på en rundgang på fabrikken, hvor han viste mig mange fejl i dårlig sanitet og håndværk. Fabrikken lavede kaffefløde pulver af mange ingredienser. Der var derfor et stort vædskeblenderi, som når den var færdig, blev spraytøret på et anlæg mere moderne end det vi havde i Esbjerg. Jeg kendte det anlæg for det var lavet på Elektrogeno i Kolding, hvor jeg førte tilsyn med det under fremstillingen nogle år tidligere. Det var fordi Niels Nielsen dengang var QA-manager og han fik ansvar for at anlægget blev udført mere sanitært en noget tidligere fremstillet anlæg i verden. Han tog mig med som rådgiver, når han kørte til Kolding. Efter spraytøring havde man et baseprodukt, som skulle aglomereres til de små kugler vi kender flødepulver på. Den eneste mælk der er i er lidt valle pulver. Den del af produktionen kørte i døgndrift på en 7 dages uge. Derefter skal pulveret pakkes i mange forskellige emballager. Den del kørte i 2-skift 6 dages uge. Så var der værksted, lager, kedelhus, vand og ventilation og et kæmpe airconditionanlæg, kantine, kontor og et stort laboratorium.

Da vi var færdige fik jeg lidt mad og så kom vi ind i et mødelokal med omkring 7 mennesker. Kun en var sort han hed Nic Loarti og var personalechef. Jeg præsenterede mig selv, og blev spurgt om meget ang. mine erfaringer og skoler. Det var en hel jobsamtale, man undredes over at jeg ikke var universitets uddannet. En mand Tines Niel forklarede mig fabrikkens problem og man anså fabriksingeniøren Mr. Swanepool som et stort problem. Verner spurgte mig, kan du overtage hans arbejde, så vil han blive afskediget i dag? Det må jeg vist tænke lidt på, sagde jeg og bad om en pause. I pausen bad jeg Verner gå en tur med mig. Jeg ville vide hvilken opbakning jeg kunne forvente fra alle ledere. Jeg var sikker på jeg kunne få fabrikken på ret køl, jeg havde på rundturen ikke stødt på uløselige problemer. Jeg har det bare sådan at jeg kun kan arbejde effektivt, hvis jeg ikke har en der puster mig i nakken. Verner fortalte så lederne hvad der bekymrede mig. Det gik hurtigt med at overbevise mig og de sendte Mr. Swanepool hjem. Jeg bad så om et møde med værkstedspersonalet, efter at de var orienteret sammen med alle andre på et stort møde i kantine, hvor jeg blev præsenteret, som midlertidig fabriks ing. Mødet blev sat til næste morgen.

Jeg var spændt på at tale med en blanding af sorte og hvide håndværkere. Jeg havde hjemmefra hørt meget om diskrimination og apartheid. Werner og Schmidt i Esbjerg havde fortalt man arbejdede godt sammen, hvad var rigtigt? Der mødte lidt flere hvide end sorte op til morgenmødet, men kun de hvide lukkede munden op. Jeg bad hver enkelt fortælle hvad han arbejdede med og hvad der lå og ventede på at blive løst. Jeg fik derudfra en lang liste over igangværende arbejde. Den gik jeg til Verner med, han var jo QA-manager og kunne prioritere opgaverne. Derefter gik jeg til produktionschefen Chris Coxel, som var en ung meget lys fyr fra Syd Rodesia. Ham kom jeg som forventet til at snakke meget med. I Esbjerg var det jo

også produktionschefen jeg arbejdede sammen med. Efter ham gik jeg til pakkerichefen og spurgte hvad han havde af reparations opgaver. Han var englænder og blev kaldt Mr. Cooper. Pakkeriet i Babelegi var meget stort, med rigtig mange pakkemaskiner og mange mennesker. Hele formiddagen på denne tur rundt havde jeg en kontormands øjne i nakken. Det var Tines Niel en afrikaner på ca. 40 år. Han var godt nok irriterende at have på slæb. Efterhånden forstod jeg at han uofficielt havde taget den ledelse som cubaner "cowboyn" havde haft. Så jeg blev nødt til at smile til ham.

Det blev meget svært at få noget lavet. De kunne ikke lave godt håndværk og der var aldrig reservedele. De skulle hentes i Johannesburg med egen varevogn, som ofte blev sendt af sted ved 10-tiden og var hjemme igen sidst på eftermiddagen. Chris og Mr. Cooper var dog gode til at hjælpe med planlagte stop for reparationer. Efterhånden kom Tines Niel og roste mig for de fremskridt der kom, selvom det gik alt for langsomt. Verner var også godt tilfreds og jeg måtte se i øjne at alt var ok. Der var rigtig meget at se til, ud over eget værksted kom der også folk fra andre firmaer, med kontrakt på vedligehold. Det skulle også koordineres med pakkeri og produktion. Jeg skulle også være på vagt for hvem jeg kunne stole på. Mange var fulde af pral og andre bag talte folk. Jeg siger igen Verner von Fintel var et rigtigt godt menneske, som jeg ofte konsulterede for råd. Han fortalte at personalechefen Nic Loarti kendte alle og han var loyal til mig. Nic har et godt indtryk af dig, sagde Verner. Hvad Nic står bag, står de sorte også bag.

Den første uge kørte jeg med Verner til og fra arbejde. Jeg var aldrig i hotellets restaurant før kl. 20 hver aften. Den næste uge fik jeg selv en bil. En blå Audi 100, men det var jeg ikke mere glad for. Jeg havde besvær med at finde ud og ind af Pretoria. De kørte i forkert side og der kunne være mange vognbaner at holde styr på. En lørdag kørte jeg derfra over middag og tog en pige op i Babelegi, der blaffede. Jeg sagde at jeg var helt ny i landet og gerne ville se hvordan folk boede i de små stråhytter. Så tager du med hjem til min mormor, så skal jeg vise dig. Er det farligt spurgte jeg? Nej, slet ikke. Jeg er med og kender folk her. Så kørte vi ud i bushen og pludselig var en flok unger efter os. Det er mine nevøer, de så jeg sad i bilen med en fremmed mand, vi er der om et øjeblik. Vi stoppede ved en klynge runde stråhytter og pigen snakkede til konerne der kom ud med masser af små unger i skørterne. Den ældste var mormor. Vi gik ind og så hvad der var at se. Der var et ildsted midt i og hul op i taget til røg, så var der bænke af forskellige brædder langs siderne og en gammel stor kasse, hvor hun havde lidt køkkenredskaber. Udenfor sad der mindst 15 så beskidte unger og spiste milli pop med fingrene af en stor skål, meget hvid majsgrød blev smurt rundt i hovedet. Det så herligt ud og jeg filmede det. Så kom der en del yngre koner i spraglet tøj og de blev så glade for at se mig at de begyndte at danse og nogen slog takt på køkken redskaber. Efter en times pause kørte vi hjem til pigens forældre og jeg så et lidt mere normalt hus. Hendes mor gav the. Og så viste pigen mig hvordan jeg fandt ud til landevejen.

Da jeg havde været der i 3 uger tilbød Tines Niel mig en tur alene til Kryger Park. Han var meget imponeret af de fremskridt jeg havde tilført fabrikken, som nu var i Borden "tøj" igen. Han forklarede på kort hvor jeg kunne finde et godt hotel på vej derover. Det hed Magoa Bas Kloof og ligger på vej til Taznine. Jeg fik mange penge med og et certifikat til at købe benzin på om søndagen, de havde bilfri søndag for at spare. Jeg drøned nordpå mod Rodesia og fandt frakørslen mod øst. Så stod der en stor neger og blaffede, jeg trængte til selskab og stoppede og pludselig var de 5, 3 i bag og 2 i for. Jeg blev lidt bange og det mærkede de. Rolig sagde han vi er på politiskole du lige kørte forbi, vi vogter dig. Da de var ude fik jeg lyst til at fotografere stjerner. Det var kulsort og meget flot himmel, men så kom der ukendte dyre lyde, mange og pludselig rejste hårene på mine arme sig. Det gik meget stærkt med at pakke ting og komme ind, jeg hørte

løvetrin lige bag mig, troede jeg. Der var ingen by ved hotellet, som pludselig dukkede op med et oplyst skilt ved vejen. Efter en go middag og masser af vin sov jeg som en sten.

Landskabet havde forandret sig og jeg så aber i træer og på marker. Det blev meget varmt. Trafik var der ingenting af, det var søndag og i Taznine fandt jeg benzintank der var åben. Termometer ved tanken stod på 40 °C. Jeg fandt en kold cola. Så blev det fladt og der kom mange termitbo langs vejen, som bare gik ligeud til porten ind i Kruger Park. Vagten spurgte om jeg havde firearms. Det vidste jeg ikke hvad var, men revolver og gevær forstod jeg, nej, jeg vil bare se og tage fotos.

Kryger Park er lidt større end Jylland og mod øst grænser den op til Mozambique. Der er mange store rastparker, som næsten alle er lagt ved en flod hvor dyr kommer og drikker. Det kan ses fra restaurant. Jeg kom ind midt i parken og blev anbefalet at køre mod syd til Palaborva. En tur på kadt 100 km, men jeg tog mange afstikkere ind på grusveje for at finde dyr. Jeg så ikke løver og leoparder, men alt andet. Pludselig stod der en betjent på vejen og ville se mit kørekort. Han tog bogen frem og ville notere mig for at køre 60 hvor jeg kun måtte køre 50, men ombestemte sig da han så nummerpladen, som viste at jeg var på arbejde i et "homeland". Han spurgte ind til hvad mit arbejde var i Babelegi. Du skal ikke have bøde, når du kommer og hjælper og med teknik. Så sagde han go tur. Jeg fik en lille rund hytte i Palaborva og nød at se på livet i Campen. I restauranten forstod de ikke at jeg ingen reservation havde, men de fandt et lille bord, hvis jeg ville dele bord med et ungt par. Det par var fra Brasilien og vi fik en interessant aften sammen.

Dagen efter kørte jeg vestpå for at finde nogle huler med dryppesten, jeg fandt dem og spiste middag tæt ved. Jeg opdagede hvor forundret tjenerne blev, når jeg var alene. Derefter fandt jeg Long Tom Pass. Det er en bjergkam i Drakensbjergene, hvor boerne havde en kanonstilling under Boerkrigen. Derfra til Gods Window, et meget smukt udsigtssted. Så til byen Sabi, hvor jeg spurgte efter hovedvej N1 til Pretoria. Folk gloede på mig og spurgte om jeg var alene og om jeg vidste hvor langt der var. Jeg kørte tre gange over N1 før jeg var sikker på de folk der rådgav mig fortalte sandt. N1 var kun en smal vej og det var sent før jeg nåede til Pretoria 400 km væk.

Næste dag på fabrikken var en vigtig posefylder gået i stykker. Den havde en kortslutning et sted, som elektrikerne ikke kunne finde. Jeg gik systematisk frem og fandt hurtigt kortslutningen, som var let at reparere. Jeg havde flere gange haft heldet med mig når noget ikke fungerede, derfor var jeg opfordret flere gange til at komme til dem permanent og arbejde. Jeg ringede derfor hjem til Anni og spurgte hvad hun syntes. Hun var ikke særlig godt tilfreds med hendes hverdag i Esbjerg. Hun lavede tit vrøvl, så jeg fremførte hvor hun kunne få forbedre det hun var utilfreds med. Vi besluttede at tale det over, når jeg kom hjem. Efter fire uger rejste jeg hjem med SAS, der dengang fløj til Johannesburg via Nairobi. Ved mellemlanding i Nairobi var der opræk til revolution. Der var spændt i lufthavnen med rigtig mange soldater med maskinpistoler.

Da jeg kom hjem fik jeg at vide at Mogens Hansen fra Cocio skulle til Babelegi og være chefen. Han var kommet til Borden et år før mig og arbejdede for Niels Nielsen i QA-afdeling. Da Borden købte Cocio i 1975, blev Mogens manden på Cocio, som skulle indføre Borden traditionerne. Anni kendte Mogens og hans kone Lis, så det hjalp lidt på min overtalelse til at få Anni med. Vi talte også med børnene om det. Det blev besluttet at Anni og jeg skulle rejse til Syd Afrika og se på sagen i 2 uger. Jeg skulle arbejde med de opgaver fabrikken ønskede. Vi rejste først i juni, hvilket er vinter i Pretoria. På den tid er alt svedent af tørke og der

kan være nattefrost i Pretoria og sne i Johannesburg, som ligger 300 m højere. Babelegi er i lavland og er varm også i juni.

Fabrikkens ledere sparede ikke på gæstfriheden til os og vi var på restaurant med flere og også hjemme ved nogen. Der blev også set på skole til børn. Vi var forbi Glenstantia Primary School og det så jo pænt ud i det kvarter. Vi var også en tur i Kruger Park. Det var hun ikke så begejstret for. Hun var tilfreds med at der altid var penge i min pung, som var det store problem i Esbjerg.

Den sidste dag vi var der gav hun samtykke til at vi rejste til Pretoria. Jeg husker ikke hvem der var ved børnene i de 2 uger. Vi fik det hele talt igennem flere gange før jeg gik til Nielsen og fortalte hvad vi havde sagt ja til. Han var sur, men vi gik dog på Cafe Danmark i Vesterhavsgade og fik en stor frokost sammen med Jørgen Årup, Hans Eskesen og Gunner Jacobsen. Jeg fik en sølvlysestage.

Det var en stor beslutning vi havde taget. Vi havde ingen aftale om et åremål i Syd Afrika, men kunne blive flyttet til et andet land hvor Borden havde en fabrik med et passende job. Det var ret almindeligt at en person blev flyttet efter nogle år, men ikke alle blev tilfredse med en flytning. Det var usikkerheden. Vi måtte også sige farvel til familien og Annis far døde i marts 23. Annis mor havde ikke meget støtte i Erik. Vi fik Robert Bindesbøl til at varetage hussalget. Vores bil var der en på fabrikken, som købte. Hele indbo og havemøbler blev pakket af HP Bang flyttefirma. Vi købte meget nyt og tog med.

Børnene var meget spændte på flyvetur og Gitte var bange. Vi fløj fra Billund til Frankfurt og skiftede til South Africa Airways. I Johannesburg stod Mogens Hansen og tog imod med nøglerne til en ny bil, en Audi 100 ignaris green. Han havde også lejet hus til os på en bakketop med pragtfuld udsigt og en stor swimming pool. Der var et værelse til hver og to bad/WC. Der var en stort dobbelt garage og mur omkring det hele. Huset lå lige overfor en Africana skole og der var ikke langt til 2 engelske skoler. Vi kom på et Hotel, hvor vi fik to sammenhængende værelser. Det var ikke så hyggeligt som Boulevard hotel og vi blev flyttet efter omkring 10 dage. Jeg tror der gik 4 uger før vores container kom og vi kunne flytte ind i huset på Kenmar Street 509 i Constantia Park.

Jeg skulle naturligvis arbejde hver dag. Jeg blev Pakkeri Chef, idet der var blevet ansat en leder af værksted. Det var godt nok for han skal have meget lokalkendskab til mange leverandører og i et pakkeri er man kun leder af personale og skal sørge for planlægning af det der skal pakkes, altså kun kontakt med folk på fabrikken. Jeg fik dog meget kontakt til pakkemaskine leverandører. Der var 95 sorte unge mennesker i pakkeriet. To tredjedele piger og en tredjedel mænd. Det gik ikke så godt med effektiviteten og personalet blev beskyldt for alt muligt dårligt. Jeg mente det var pulver og maskiner der var problemet. Maskinerne var meget afhængige af pulverkvalitet. Jeg fik laboratoriet til at analysere pulveret meget mere og diskuterede med Chris hvad han kunne forbedre. Der var også problem med pose folien, som ikke var lige let for maskiner at svejse tæt. Kartonner var også besværlige at folde. Alt det gjorde at de stakkels sorte havde fået meget skæld ud. De kunne ikke undgå at høre mig forsvare dem, når folk fra kontoret kom og lavede vrøvl over at de ventede på kartonner til læsning i jernbanevogne.

Da vi kom til december lukkede vi for sommerferie og jeg skulle blive og se efter de reparationer der var planlagte. Den sidste dag var der Party på fabrikken med personalets familie. Der var meget mad og sodavand til alle og en var klædt ud som julemand og delte små gaver ud til børn. Jeg kunne se at næsten alle mine unge piger havde en eller to børn. Dem fik de meget ung og fik derefter gratis p-piller. Anni og

børnene var der også. Det er uhyggeligt varmt i Babelegi i dec. Man kan spejle æg på en bil, der står i solen, som kun er 2° fra at stå i zenit kl. 12 middag. Jeg brugte december til at finde ud af hvordan jeg ville få det hele mere effektivt. Jeg lavede lister over de produkter vi havde og regnede ud hvad der kunne køre ved 100% kørsel. Reducerede det med erfaringsmæssig stoptid. Salgsafdelingen fik derved en estimeret kapacitet, så de kunne se hvornår ordre skulle afgives til mig. Jeg havde erfaring med personalet og lært deres navne. Til hjælp med ledelse havde jeg to unge mænd, Peter og Alex. De var meget forskellige og lidt svære at finde ud af hvornår jeg kunne stole på. Hver linje satte jeg nu fast bemanning på med en leder, som betjente maskinen.

Før løb de ofte rundt og det var svært at finde ud af om de sad på toilet og sov eller de var tilstede. Linjelederen var nu ansvarlig for hvor en kollega var. Det var også et problem at nogen blev væk i flere dage uden at give besked, og det kunne være svært at kontrollere, nu vidste jeg hvor mange der var på en linje og hvem der skulle være der. Jeg aftalte med alle at hvis de skulle til familiefest eller andet, så kunne de spørge fri så jeg og linjen vidste det. Det gav en enorm ro ved opstart i januar og fravær blev meget mindre for de vidste jeg stod der og stillede spørgsmål. Vi fik oparbejdet en stor tillid og jeg fik hjælp til at se problemer med pulver og emballage. Planlægger og produktion var ikke van til sådant et sammenhold i det store pakkeri. Vi havde dog løbende stridigheder internt, der var altid nogen der røg i totterne af hinanden og jeg havde dem med på personalekontor, hvor chefens assistent (ass.) hjalp mig med afhøring. Jeg fik opringning fra familie, kærester, elsker og politi om en af mine medarbejdere, som var involveret i det ene og andet. Det skete en forsvandt og jeg fik personen eftersøgt af ham ass. Kun en forsvandt sporløst. En enlig mor til mange børn døde. Jeg fik ass. Til at sende familien madvare til de første dage hvor mange mennesker møder op i hjemmet for at sørge. De ældste børn mødte op og sagde mange tak og havde foto med af deres mors begravelse. En pige skulle jeg fortælle at hendes far var død. Det var netop fredag til fyraften og jeg tilbød pigen at køre hende hjem til familien. En bror kom ud efter en kort tid og sagde tak for hjælpen og så kørte jeg hjem. En dag stod min sekretær og var opløst i gråd. Det var hendes kæreste der var blevet arresteret og nu i fængsel i Temba tæt ved Babelegi. Jeg kørte hende der ud, var interesseret i at se en "sort fængsel". Jeg måtte ikke komme ind, men nu kendte de min bil, hvilket var en fordel, når man køre ud i buschen. Pigen var gravid med en fyr, som var gift. Da hun havde født en dreng, spurgte jeg ass. Hvad jeg skulle gøre. Kør ud og se til hende. Så tog jeg Amellia med, som afløste pigen. Jeg beklagede mig til ass. At jeg ikke vidst hvor jeg kunne købe blomster. Er det en ged du skal besøge, spurgte han. Jeg måbede, ja geder spiser blomster, sagde han. Jeg blev anbefalet at køre til Kentucky fried chicken og tage en halv kylling med og et par colaer. Så kørte vi og Amellia var vejviser. Der går hun, siger Amellia. Var det ikke i aftes hun fødte, men det er længe siden grinede Amellia. Min sekretær var på vej til fabrikken for at fortælle om hendes nyfødte søn. Klinikken var et "hønsehus" og ungen var ikke vejet, så der var stor ståhej over den hvide mands spørgsmål. De fandt en køkkenvægt og så blev drengen vejet. Mogens Hansen påstår at i hendes papirer står hendes dreng med mellem navn Jens. Jeg sendte derfor i flere år en gave til hans fødselsdag. Hun bekræftede at hendes søn hed Jens.

Gitte, Jens, Anette, Anni, John, på terrassen Kenmar Street 509 i Pretoria. Til Anettes konfirmation i den Skandinaviske kirke, Johannesburg

Hjemme i Pretoria på Kenmar Street gik det nogenlunde. Anni fandt en veninde Gill ved skolen, som også var ny i Syd Afrika. De kom fra Manchester og var fraskilte og nygifte, havde hendes egne to børn med. Hendes mand og jeg fandt let ud af det sammen. Han hed Malcolm Ball og havde to børn hjemme ved X-kone. Vi så ofte hinanden og hendes to piger legede godt med især John. John blev grøn spejder og var til det mange gange. Vi havde mange køreture rundt i området op til 100 km og en enkelt kort ferie til Kruger park. Vi blev kritiseret af negerne at vi ikke ville have maid og have boy og jeg vaskede selv bil. Vi snakkede kun en enkelt gang med naboer. Til kommunalvalget var der valg info på afrikanerskolen overfor, jeg gik over og talte med dem. Vi snakkede ikke så meget med Mogens Hansen, han var jo min chef så det var bedst ikke at sidde på skødet af hinanden. Der blev dog talt en del sikkerhed og vi udvekslede kuverter, der skulle brydes i nødstilfælde hvis f.eks. Mogens og Lis omkom, hvem skulle vi ringe til og meget andet. Vi meldte os også til Den danske Ambassade i Johannesburg og vi blev medlem af en dansk forening i Johannesburg. Den havde hjemsted i en skandinavisk kirke mellem Pretoria og Johannesburg. Der begyndte Anette at gå til konfirmand forberedelse. Ved en svensk præst. De var tre børn fra Pretoria som blev kørt sammen der ud på skift. En pige havde finsk mor og afrikaner far. En dreng havde afrikanerforældre, men syntes godt om den skandinaviske kirke. Der var flere børn hvis forældre ikke var tilknyttet Norden, men gerne ville konfirmeres i kirken. Vi fik en dejlig fest på Boulevard hotel, hvor Mogens og Lis var med Gill og Malcom, og så et andet dansk par Hans og Anne Marie. De havde tre børn og boede ikke ret langt fra os. Der var mange tyskere i Pretoria og vi kunne købe næsten alt mad som vi var vant til. Endda rundstykker og spegepølse og rugbrød.

Anni og børnene i poolen Kenmar Street 509

Jeg stødte flere gange på Hekseri og Heksedoktorer. En kedelpasser kom ikke på arbejde og kedelhus supervisoren lovede mig at køre ud og se efter ham. Supervisor, Chris var hottentot fra sydvest Afrika. Han fortalte at kedelpasseren var skræmt væk af Heksedoktoren, som havde været rundt om kedelhuset og strø meget stærkt hvidt pulver, som kunne få kedelpasseren i uheld og måske endda blive slået ihjel ved et uheld. Der var en person, som var sur på kedelpasseren og han havde lejet Heksedoktoren til at drysse forhekset pulver omkring kedelhuset. Jeg tror det endte med at kedelpasseren betalte hekседoktoren for at ophæve hekseriet. Da Anni og jeg var på rundtur i Syd Afrika i 1991, besøgte vi et stort træningscenter for nye Heksedoktorer. En slags universitet. Vi var der en eftermiddag og en meget tyk "professor" fortalte os om skolen og om hekseri. Jeg har siden set "universitetet" og "professoren" i TV. Han lignede fuldstændig det billede vi ser på vittigheds tegninger af manden ved den store gryde med en bagbundet missionær i gryden. En af mine pakkemaskine operatører var ofte syg. Ass. fortalte at fyren havde syfilis og kun ville gå til hekседoktor. Til sidst blev fyren så syg så han kom på hospital og kom så på arbejde igen. En gang jeg fløj fra Johannesburg til London, sad jeg ved siden af en irsk nonne, som var på en missionsstation nær Nielspruit. Jeg spurgte om hun kendte til Heksedoktorer. Det kendte hun meget til og fortalte mange hændelser hvor de havde hjulpet, så nogle gange kan de være heldige.

Jeg mener jeg fik fortrolighed med mange negere på fabrikken og det bragte mig ind i en helt anderledes verden, hvor behov kan være meget forskellig fra det vi kender. Min pakkervis supervisor Alex ville ikke have

telefon. Jeg havde ofte brug for ham når han ikke var på arbejde. Han fortalte mig så om den kraal han boede i med en storfamilie med mange generationer samlet og fælles bålplads i centrum. Det var meget interessant at høre om og han fortalt glad om de spørgsmål jeg stillede. Den anden pakkerisupervisor Peter, besøgte jeg en gang. Der var mange kvinder og børn ved mange små murede huse, men Peter var ikke hjemme og jeg bad dem finde Peters kone, men det var de ikke villige til at efterkomme. Til sidst kom Peters kone langsomt gående. Hun lignede en vild og var meget snavset. Hun var meget genert, for vi havde mødt dem på restaurant i Pretoria og da var hun en meget flot pige i meget smart neger tøj. Hvad var der galt? Jeg gik til min ven Ass. og bad om en forklaring. Peters kone er Xhosa (Nielson Mandelas Klan) og for at blive accepteret af de ælder damer i kraalen, må hun holde sig væk og udføre alt snavset arbejde til hun har fået et par drenge. Hun var altså Askepot i natura. Jeg kom også ud og så deres Tingsted, som fungerede som her før i dage. En dag fik jeg besøg af Oldermændene på fabrikken. Hans søn arbejdede i mit pakkeri og jeg havde haft ham i streng skole, fordi jeg ikke kunne stole på ham. Nu kom hans far og takkede mig af hjertet for hvad jeg havde sagt til fyren. En truckfører, Moses, fik mit bryllups tøj. Hans far var skrædder og passede det til. Moses tog mig med hjem og jeg havde en hyggelig snak med faderen. En dag sagde jeg at jeg havde hørt de stadig brugte "den store missionær gryde" til fester. Sådan en har jeg 2 af og så viste han mig hen i garagen, hvor der stod 2 ca. 300 liter støbejerns gryder. Der stod noget andet in double. To Ford Corvetter, hvor den ene kun havde kørt få tusind kilometer, den tilhørte hans kone. Så kunne jeg godt pakke sammen med min sølle lysegrønne Audi 5E med nummerplade BOP 590. ASS. fortalte ellers at min Audi var populær i hele Temba området, som er bushen omkring Babelegi.

Babelegi fabrikkerne ligger i det Sydøstlige hjørne af homlandet Bophuthatswana, som er hjemlandet for Swaners. Det er den stamme der bor i Syd Rodesia, hvor Mugabe tog magten sidst i halvfjerdsene og kaldte landet Zimbabwe. Han har holdt fast i præsidentjobbet siden. En anden stamme bor i hjemlandet Kwazulu og er hjemsted for Zuluere. Det ligger ved sydspidsen af Mocambique. Det er der kongen hed Butolesi og Anni og jeg havde hans yngste prinsesse til guide i 1991. Så er der Xhosa folket, som er beslægtet med Ndebelaer. De har hjemlande i Natal provinsen helt ud mod Stillehavet. Nelson Mandela er af Xhosa stammen. Jeg havde en Zulu pige i pakkeriet, som var meget dygtig, men hun blev moppet fordi hun talte med fremmed dialekt. De fire stammer forstår ikke hinandens sprog, men de sorte har pligt til at lære Engelsk og Africans. De to "hvide sprog" skal de kunne med vægt på det der er mest brugt på stedet. I Johannesburg er det nok lige meget brugt, men i Pretoria er African sproget der tales. Der er 2200 Km fra Rodesia til Cape Town. Inde midt i Syd Afrika ligger der to små kongeriger, Swaziland i midt øst og Lesotho langt syd for Johannesburg. Skolerne var gode, hvad jeg kunne se på mit personales kundskaber og skrivefærdigheder. De skrev alle en meget smuk formskrift og var gode til den regning jeg så dem lave. De talte og skrev 3 sprog.

Jens og pakkerifolk på Babelegi Processing Company (Borden)

Der var ca. 90 unge negere i mit pakkeri, som bestod af 2 fylde linjer til plastdåser med skruekapsler, 4 posefyldere i forsk. størrelse, et stort blanderi til fyldning af 25 kg. sække. Så var der anlæg til kartonlimning og linier til krympefilm om forskellig emballage. Mit arbejde var arbejdsledelse med henblik på at alle linjer overholdt planlagte kapacitet. Jeg havde en pige Gertrud Enkele Malette til at lave pakkestatistik og jeg kommenterede hvis kvotaen ikke var nået. Da jeg var der nede for at hjælpe dem op i standard, snakkede alle om at de skulle lave træning til de sorte, men det jeg så som et problem var de ting de skulle bruge, der ikke var i orden. Negernes hoved og deres evner var der ikke noget i vejen med, de var faktisk rigtig dygtige i forhold til et dansk pakkeri arbejder. De der kritiserede dem havde derimod ikke evner til at se at folien til pose flyderen var af dårlig kvalitet og pulveret ikke overholdt ensartet specifikation, at lim til kartoner var uensartet og kartoner ikke for bøjet rigtigt. Det gik der meget tid med at få styr på. Efterhånden som der kom skik på det, så sneg kapaciteten sig op. De hvide chefer så skævt til mig for det var deres ansvar at købe ensartet vare og producere ensartet pulver.

Jeg tror negerne blev glade for at være i pakkeriet. De begyndte at synge til arbejdet. Det lød fantastisk, når man kan lide rytmer og de fandt altid noget at slå på med flade hænder som på tromme. En gruppe sang for og andre grupper svarede i en anden stil noget i retning af amerikansk kirkemusik. En ting var de utilfreds med ved mig, at vi ikke havde neger pige og dreng hjemme i Pretoria. Det var jo deres levebrød og de spurgte om vi var nærige. En dansker her i DK, kan have svært ved at forstå at negerne ikke lavede oprør, men de havde levet sig ind i systemet med herre og tjenestefolk. De var jo bare 40 år efter England i det system. Jeg var helt fortrolig med mange og det var sjældent nogen snakkede om at apartheid var et

problem. Alex og Peter sagde tit at de ikke misundte os noget. Danskerne kommer altid tilbage til, de må ikke køre i samme bus og ikke gå i samme skole. Ikke een neger var utilfreds med den ordning. Da Anni og jeg var der i 1990 spurgte jeg konsekvent de sorte jeg talte med. "Hvad er dit største problemer i hverdagen"? Ikke én snakkede om apartheid, men om høje priser blev der altid svaret. Det der flere gange stødte mig var de hvides talen ned til negerne og de ignorerede dem ofte. Flere gange provokerede jeg ved at tale til en sort, selvom der stod en hvid ved siden af. Det kunne få de hvide op i det røde felt. Jeg tror det var godt at de boede hver for sig. Det var alle tilfredse med og det gav harmoni i hverdagen.

Det var hårdt at arbejde der. Jeg kørte hjemmefra lidt før 6 og var hjemme igen kl. 18. vi samledes på kontoret 9 30 og drak the og fik franskbrøds snitter, så var der varmt mad i kantinen ca.12 30. Alle spiste i kantinen og der var ikke faste pladser, men der var nogen der altid sad sammen og jeg valgte også dem jeg talte bedst med, som regel mellemledere på fabrikken. Nogle af dem var sorte. Få negere spiste med fingrene hvad for mig var upraktisk. Det gøres ved at tage en kartoffel eller milli og dyppe den i sovs og den anden hånd bruges til kød. Sådan smager det bedst sagde negerne og fortalte at de spiste sådan hjemme. De havde også en anden måde at komme af med det på. Der var ikke bræt på et neger WC, for de sad oppe på klosettet og ramte ofte for langt bag ud. De skulle havde installeret et italiener WC. Det ville passe en neger. Hjemme sad de på hug over et hul i jorden. Jeg kom væk fra travlhed på arbejde. Jeg var også på arbejde lørdag til middag og jeg følte mig helt blæst i hovedet når jeg kørte hjem. Jeg følte aldrig jeg var færdig når jeg kørte og pakkeriet kørte jo i to-skift. Vi hævede derfor min opsparede pension og købte en ny Renault5 til Anni, så hun og ungerne kunne komme rundt alene. Den kostede 45.000 Kr. og vi var heldige at der kom en dame og købte den da vi rejste hjem. Det var koldt om vinteren og vores hus var uisoleret og meget utæt. Jeg købte tape og tætnede vinduer og fik lagt isolering på loft, men elradiatorerne kørte rundt over hele huset. Vi havde ikke hund til at holde vagt, som mange havde. Jeg købte heller ikke en pistol, men spændte en snor over indkørslen og hvis en gik i den faldt der dåser ned fra taget og lavede larm. Det virkede en gang og en neger mellem buskene sagde han ville se til vores maid. Vi kørte nogle ture om søndagen og havde grill eller andet mad med. Der var mange steder med grill plads i naturen. Vi var også nord for Babelegi, hvor der var varme kilder og svømmebad med varmt vand. Byen hed Wormbath. Vores venner kom der ned med to små unger som var umulige og det var ikke så hyggeligt. Der blev også selskabelighed med Jill og Malc og deres to piger. Lis og Mogens så vi også nogle få gange. Via ambassaden fik vi adresse på en dansk forening, som havde hjemsted på den skandinaviske kirke i Kelvin lidt før Johannesburg. Der kom vi til lidt forskelligt, men også til kirkegang og Anette gik til præst der. Vi besøgte nogle få familier og nogle kom til os, men Anni og Gill kom meget sammen.

Dan O`riodan, som sammen med Werner fra Esbjerg, havde startet det hele i Syd Afrika og været der i 5 år, kom på besøg. Alle var meget nervøse for at få den store chef på besøg. Fakta var at Dan var en lille spirvip fra Irland, men med store talergaver og meget hidsig på dovne og folk han ikke kunne stole på. Han gav en flot middag i Pretoria til alle de store i Babelegi. Han holdt en tale som var han søn af Obahma i USA. En helt overskruet peptale. Han var glad for at se hans lille baby og at hans baby nu trivedes og så roste han hvad han havde set på fabrikken. Han kaldte Mogens og mig de to vikinger, som havde fået styr på fabrikken, som havde bekymret ham efter den blev lukket af QA for et år siden. Jeg krummede tær for jeg synese det var synd for afrikaanerne (de hvide der var med) at de ikke blev nævnt. Næste dag spurgte han om jeg var glad for at være der og om hvordan familien havde det. Vi blev enige om at det var ok, men vi ville gerne forflyttes efter et par år. Godt, Jens så har du gjort din pligt og jeg vil finde et sted til jer. Efter et halvt år havde Esbjerg brug for en mester til at følge byggeriet af en ny fabrik. Det var vist ikke så let og Dan, sagde

til Niels Nielsen, så skal vi tage Jens hjem til det job. Derfor kom vi måske lidt for hurtigt tilbage. Hvem ved hvor vi var havnet i verden, hvis Dan ikke havde taget den beslutning. Jeg har aldrig hørt en sige Dan imod eller debattere med ham og jeg har kendt ham fra 1974 til 1998. I mit Kina projekt var jeg meget tæt på Dan og kom til at sætte stor pris på ham for altid at bakke mig op. Han krævede til gengæld at jeg opførte mig ordentligt i alle henseender.

Afrika var en stor opgave, som jeg fik løst og fik ros for flere år efter, fordi jeg fik motiveret alle på fabrikken og ikke mindst ændret deres attitude op og ned mennesker imellem. Ved min afskeds reception kom hver pakkeri gruppe med en gave og en tale på Tswana til mig. Nic oversatte og bag efter sagde han, "Jens, jeg har aldrig hørt mine brødre tale med så følsomme og udvalgte ord til en hvid, som de i dag talte til dig, jeg var forberedt for de havde aftalt med mig, at de ønskede at tale på deres eget sprog. De har virkelig følt at du var deres far.

Skrevet 2014 på grundlag af mange optegnelser og hukommelse.